

MORMINTELE DE ÎNHUMAȚIE, DE TIP COSTIȘA, DESCOPERITE LA PRĂJENI (JUD BOTOȘANI)

de NICOLAE URSULESCU și PAUL ȘADURSCHI

În timpul cercetărilor arheologice desfășurate în vara anului 1986 pe teritoriul comunei Prăjeni s-a efectuat un sondaj și în punctul „Lutărie”.

Situat în marginea nord-vestică a comunei, aproape de hotarul cu comuna Flăminzi, punctul se prezintă ca o proeminență a primei terase neîmundabile din stînga riului Miletin, dominată spre nord de coasta înaltă a Cioroganilor. Intervenția noastră a fost impusă de faptul că intensă scoatere a lutului din acest punct, de către localnici, a dus la distrugerea a numeroase vestigii arheologice. Chiar în momentul în care am descoperit această stațiune se conturau, în peretele lutăriei, urmele unei locuințe cucuteniene, cu platformă și ceramică din faza B₂, precum și resturile a trei schelete umane, în cea mai mare parte distruse. De asemenea, cercetarea de suprafață a terenului ne-a relevat existența și a unor bogate urme de locuire din Hallstatt-ul timpuriu și din secolele II—IV e.n.

Am procedat inițial la dezvelirea unei suprafețe la marginea lutăriei, acolo unde se conturau resturile platformei cucuteniene. Cu această ocazie, am constatat că două din scheletele ale căror urme se vedeau în marginea lutăriei (ulterior, acestea au fost desemnate drept mormintele nr. 4 și 5) erau complet distruse, nemaiputîndu-se înțelege nimic din poziția lor inițială; de asemenea, nu s-a păstrat nimic din inventarul pe care e posibil să-l fi avut. În schimb, un al treilea schelet (acesta a fost desemnat drept mormîntul nr. 3), deși și el puternic deteriorat, păstra porțiuni din partea dreaptă a corpului; brațul drept era îndoit din cot și adus spre abdomen. Din studierea resturilor rămase se poate presupune că era în poziție chircită, culcat pe dreapta, cu capul spre sud-vest și picioarele la nord-est; nici aici nu s-a păstrat vreun obiect de inventar.

Ulterior, dezvelindu-se integral resturile locuinței cucuteniene, s-au găsit, la suprafața platformei și ușor adîncite în ea (la numai 0,25—0,30 m de la suprafața solului), alte două morminte de înhumație, de data aceasta însoțite de cîte un vas, depus în fața picioarelor, la circa 25 cm distanță (fig. 1). Și aceste schelete au fost deranjate sau chiar distruse în mare parte de lucrările agricole.

Dintr-un schelet (mormîntul nr. 1) s-au păstrat doar porțiuni din picioarele chircite pe dreapta, precum și alte cîteva fragmente osteologice

disparate. Totuși, pe baza indiciilor anatomice rămase, se poate presupune că scheletul fusese probabil cu capul la sud și picioarele la nord. În fațaabei picioarelor era depusă, cu gura în sus, o ceașcă bitronconică cu două

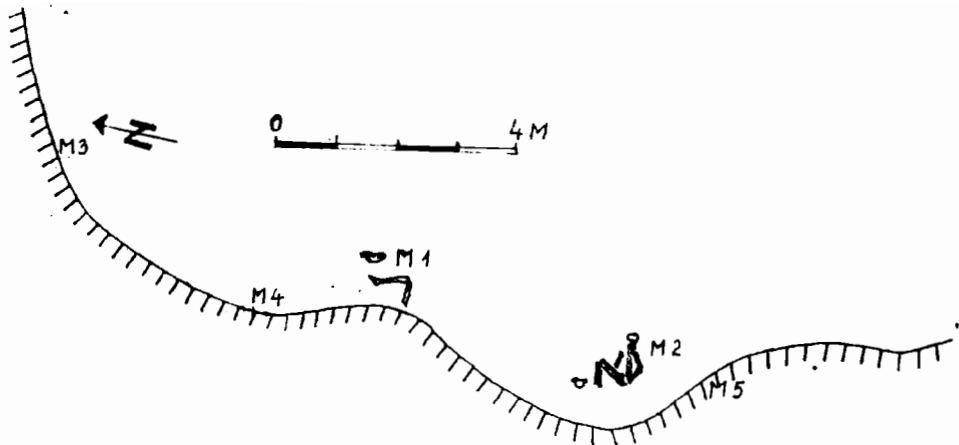

Fig. 1. Prăjeni — Lutărie: planul mormintelor nr. 1—5.

toarte în bandă, ușor supraînălțate deasupra buzei. Vasul este făcut dintr-o pastă destul de friabilă, cu amestec de nisip, cioburi și cochilii pisate. Arderea e inegală și astfel culoarea neuniformă. Pe unele porțiuni se observă un lustru slab. Ceașca este înaltă de 10,6 cm, iar la toarte prezintă o ușoară

asimetrie (acestea au înălțimea de 13,2 respectiv 12,8 cm). Gura este ușor ovală, având diametrele interioare de 11,6 cm (pe axul toartelor) × 10 cm (transversal pe acest ax). Toartele, în bandă lată (3 cm la capătul superior), se subțiază spre mijloc (2,2 cm lățime); având secțiunea în formă de șa. Sub margine și la baza gîtului se repetă un motiv format dintr-o bandă incizată, umplută cu un șir de împunsături. Pe umăr, sub cea de-a doua bandă, se află un șir de triunghiuri hașurate, cu vârful în jos (fig. 4/1; 5/1).

Celălalt schelet (mormintul nr. 2), mai bine păstrat, era culcat tot pe dreapta, cu picioarele puternic chir-cite, orientate spre vest, iar capul

spre est; brațul drept era adus în față (fig. 3/1). În fața gambelor avea o ceașcă nedecorată, cu profil rotunjit și cu două toarte simple, supraînălțate (fig. 4/2; 5/2). Pasta este negricioasă și prezintă un amestec destul de important de nisip cu bobul mare. Arderea e ceva mai uniformă decât la primul vas, dar prezintă, de asemenea, pete de nuanțe diferite. Și la acest vas toartele prezintă o șanțuire longitudinală (fig. 4/2; 5/2).

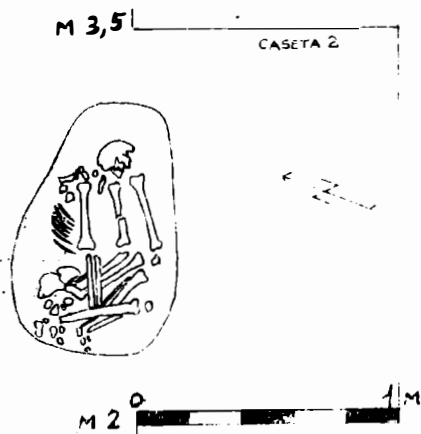

Fig. 2. Prăjeni — Lutărie: planul mormintului nr. 6.

Fig. 3. Prăjjeni – *Lutărie* : vedere asupra scheletelor din **mormintele 2 și 6**.

Pe baza inventarului descoperit, mai ales a vasului tipic din mormîntul nr. 1, se poate afirma că ambele mormînte, cu un ritual întru totul asemănător, au aparținut purtătorilor culturii Costișa-Komarow¹. Deși vasul din mormîntul nr. 2 nu are decor, iar forma respectivă se întâlnește

Fig. 4. Prăjeni - Lutărie : vasele din mormîntele nr. 1 și 2.

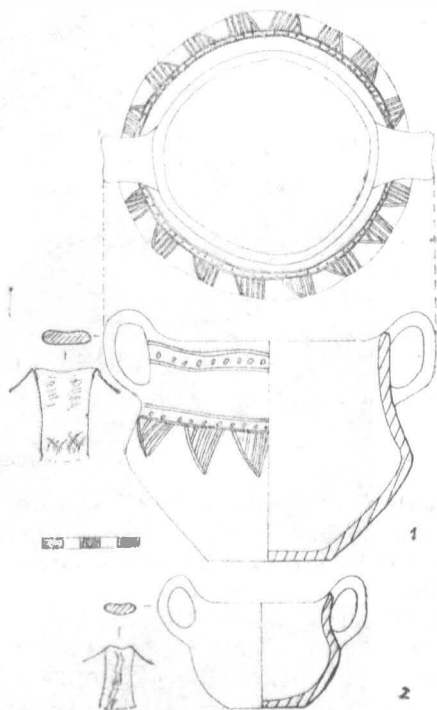

Fig. 5. Prăjeni -- Lutărie : vasele din mormîntele nr. 1 și 2.

și în cultura Noua, totuși caracteristicile pastei (amestecul de nisip și friabilitatea), ca și lipsa vreunei așezări Noua în preajmă, ne determină să-l atribuim tot culturii Costișa. Dealtfel, prezența acestei forme de ceașcă în cultura Noua² poate fi considerată drept o preluare de la purtătorii culturilor Costișa și Monteoru, avînd în vedere și faptul că în aria transilvăneană a culturii Noua nu s-au întîlnit pînă în prezent asemenea toarte, ci doar tipicele exemplare cu creastă (muchie)³. Împotriva unei eventuale

¹ A. Vulpe, *Dacia*, N. S., 5, 1961, p. 117, fig. 7/5. Decorul părții superioare a vasului își află o analogie perfectă pe un fragment ceramic din nivelul II de locuire de la Trușești-Movila Șesul Jijiei (M. Petrescu-Dîmbovița și colab., *SCIV*, 5, 1954, 1-2, p. 24, fig. 10/1); Marilena Florescu, *Dacia*, N. S., 14, 1970, p. 51 și urm.

² I. Nestor și colab., *SCIV*, 3, 1952, p. 79, fig. 13/4-5; M. Petrescu-Dîmbovița și col., *SCIV*, 4, 1953, 1-2, p. 24-25, fig. 14/3; M. Petrescu-Dîmbovița, *SCIV*, 4, 1953, 3-4, p. 458-459, fig. 7/2; A. Florescu, *ArhMold*, 2-3, 1964, p. 150, fig. 2/6; 8/6; V. Spinei, M. Alexianu, V. Butnaru, *MemAntiq*, 9-11 (1977-1979), 1985, p. 230, fig. 6/4; 7/6; M. Ursachi, *Carpica*, 2, 1969, p. 38-39, fig. 3/3-4; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova*, București, 1970, pl. CLXXXIII/1.

³ K. Horedt, *Materiale*, 1, 1953, p. 800 și fig. 12/1-3; Idem, *Morești*, București, 1979, p. 27 și fig. 8/2-3; 11; 12.

atribuirii la cultura Noua a mormintelor de la Prăjeni stă și constatarea că, în timp ce la mormintele Noua vasele sînt depuse aproape întotdeauna la capul scheletelor (doar foarte rar pe la mijlocul corpului)⁴, în cazul nostru ele s-au găsit în dreptul picioarelor.

Ulterior, stațiunea a fost intersectată printr-un șanț lung de 50 m și lat de 2 m, găsindu-se încă un mormînt (nr. 6), care ar putea fi și el atribuit eventual culturii Costișa. Groapa mormîntului a fost săpată de la 0,60 m adîncime, deci deasupra nivelului eucutenian și de la baza nivelului următor (posteucutenian), aici grosimea depunerilor fiind mai mare decît spre marginea terasei. Groapa, de formă oval-trapezoidală, lungă de 0,85 m avea la picioare o lățime de 0,65 m, iar la cap de 0,45 m. Fundul gropii se afla la 0,85 m de la suprafață, deci la numai 0,25 m față de nivelul de săpare. Scheletul era culcat pe partea stîngă, cu picioarele puternic chiruite (fig. 2 ; 3/2). Capul era orientat spre ENE 60°, iar bazinul spre VSV 240°; privirea era îndreptată spre SE 135°. Piciorul drept era chiruit moderat, iar tibia și peroneul se aflau sub femurul stîng. Piciorul stîng era extrem de puternic chiruit, astfel că femurul și peroneul erau aproape paralele. Bratul drept era întins pe lîngă corp cu palma peste picioarele îndoite, iar stînga era îndoită din cot, în fața genunchiului drept; antebrațul stîng se afla sub brațul drept și era paralel cu femurul drept. Oasele înhumatului, măsurate pe teren, indicau o talie de aproape 140 cm. În față, între cap și genunchiul drept, era un os, lung de 30 cm, care reprezenta probabil resturile unei ofrande de carne. În zona picioarelor, dar deasupra lor, a apărut un fragment ceramic, care, după caracteristicile pastei, poate fi atribuit culturii Costișa. Deși lipsa inventarului lasă loc îndoielii în ceea ce privește atribuirea, totuși, ținînd cont de poziția oarecum asemănătoare, de datele stratigrafice, ca și de fragmentul ceramic din zona picioarelor, înclinăm să-l încadrăm, cu oarecare probabilitate, tot în cultura Costișa.

Datele obținute ne fac să presupunem că ne-am aflat la marginea unei necropole plane de înhumăție, distrusă în cea mai mare parte de lucrările de extragere a lutului și probabil și de intensele locuiri ulterioare. Dealtfel, localnicii ne-au confirmat că adeseori, scoțînd lutul, au dat peste schelete umane. Judecînd după mormintele descoperite, acestea erau destul de apropiate, avînd un interval de circa 3—5 m între ele.

Deși urmele culturii Costișa-Kamarow au fost sesizate pe teritoriul Moldovei încă de la sfîrșitul deceniului al șaselea, prin cercetările de la Costișa⁵, totuși pînă-n prezent nu se știau prea multe despre ritul funerar al purtătorilor acestei culturi în țara noastră, existînd doar semnalări izolate⁶ sau probabile⁷. Recenta descoperire de la Prăjeni vine să ateste existența unor necropole plane de înhumăție în această arie culturală. Inventarul funerar, pe baza analogiilor, ne permite să încadrăm necropola

⁴ M. Petrescu-Dimbovița și colab., *op. cit.*, p. 24; V. Spinei, M. Alexianu, V. Butnaru, *op. cit.*, p. 229; M. Ursachi, *op. cit.*, p. 37, 39—40; C. Buzdugan, *Carpica*, 1, 1968, p. 64; K. Horodt, *op. cit.*, 1979, p. 27 și fig. 10; I. Nestor și col., *op. cit.*, p. 78, 103, 105.

⁵ A. Vulpe, *op. cit.*, p. 105—122, M. Florescu, *op. cit.*, Al Păunescu, P. Șadurschi, V. Chirica, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, București, I, 1970, p. 72, 147—148, 272—273.

⁶ D. Monah, S. Antonescu, A. Bujor, *Materiale*, 14, 1980, p. 86—87, 94; N. Ursulescu, Dr. Popovici, *SCIVA*, 38, 1987, I, p. 72—76.

⁷ M. Ignat, *Thraco-Dacia*, 2, 1981, p. 134—136; M. Ignat și Dr. Popovici, *Suceava*, 6—7, 1979—1980, p. 657—661.

în faza evoluată a acestui complex cultural, avînd în vedere mai ales prezenţa toartelor supraînălţate⁸.

Constatarea că înhumarea se făcea la foarte mică adîncime ne determină să presupunem că multe asemenea morminte sau chiar necropole au putut să fie distruse de lucrările agricole sau de alte lucrări ocazionale, ceea ce ar constitui o explicaţie pentru faptul că nu se ştiau, pînă-n prezent, prea multe despre modul de înmormîntare în cadrul culturii Costişa pe teritoriul Moldovei.

Acest tip de înmormîntare (inhumarea defuncţiilor în poziţie chir-cită, pe dreapta sau pe stînga cu orientări diferite) îşi găseşte analogii în grupul înrudit Komarow, unde este atestată practicarea înhumaţiei (dar şi a incineratîei) în necropole plane sau tumulare⁹, în timp ce în grupul învecinat Bilii Potik (Belopotok) se utilizează numai morminte plane de inhumaţie, în ciste de piatră¹⁰.

Astfel, recentele descoperiri de la Prăjeni vin să întărească observaţiile făcute anterior asupra materialelor din aşezări¹¹, în sensul unei apropieri evidente între grupul Costişa din Moldova şi grupul Komarow din vestul Ucrainei şi sud-estul Poloniei.

EXPERTIZĂ ANTHROPOLOGICĂ ASUPRA SCHELETELOR DESCOPERITE LA PRĂJENI-LUTĂRIE (JUD. BOTOŞANI) ÎN ANUL 1986

de DAN BOTEZATU

Mormîntul 1. În acest mormînt s-au găsit următoarele resturi osoase, aparţinînd unui schelet uman înhumat: un fragment din ramul orizontal drept al mandibulei, cu molarii 1 şi 2 permanenţi, situaţi în alveole; un fragment din osul occipital şi altul dintr-un os parietal; 7 fragmente din diafizele ambelor femure, precum şi alte resturi foarte mici, indeterminate.

Singurul criteriu de apreciere a vîrstei individului este molarul 2 inferior, la care rădăcinile nu s-au închis, apexul fiind larg deschis. În acest caz putem aprecia vîrsta celui decedat ca fiind între 11 şi 12 ani. Robusteţea torusului mandibular şi a unor impresii musculare de pe diafizele oaselor lungi pledează pentru atribuirea la sexul masculin.

Mormîntul 2. Scheletul înhumat din acest mormînt este foarte deteriorat şi incomplet. Din partea cefalică s-au identificat mai multe fragmente din oasele parietale, occipital şi temporalul drept, precum şi 5 dinţi izolaţi (un incisiv 2 inferior stînga, un incisiv 2 superior dreapta, un premolar superior, un molar 2 superior din arcada dreaptă a maxilarului şi un mugure al unui molar 3 superior). Restul scheletului postcranian este reprezentat din următoarele piese: fragmente diafizare din femur (4), humerus (3), tibia (1), apoi fragmente dintr-un omoplat, claviculă, coxalul drept, vertebre cervicale şi lombare, rotulă, metacarpiene şi falange.

⁸ I. K. Sveşnikov, ArchPolski, 12, 1967, 1, p. 102; S. S. Berezanska, în vol. *Arheologija Ukrainkoj SSR*, I, Kiev, 1971, p. 358; M. Florescu, Dacia, N. S., 14, 1970, p. 59

⁹ I. K. Sveşnikov, *op. cit.*, p. 102; S. S. Berezanska, *op. cit.*, p. 356—357.

¹⁰ *Ibidem*

¹¹ M. Florescu, *op. cit.*

Vîrsta individului (determinată după molarul 2 superior definitiv ale cărui rădăcini prezintă regiunea apexului deschisă și după mărimea mugurelui de molar 3) era cuprinsă între 11 și 12 ani, aparținînd categoriei infans II. Sexul, apreciat cu multă probabilitate, putea să fie cel feminin.

Fragmentele nu se pretează studiilor biometrice și morfologice.

Mormîntul 3. Scheletul uman din acest mormînt se prezintă într-o stare foarte degradată și incompletă, în special partea cefalică, din care nu s-au putut identifica decît două fragmente din oasele parietale. Din restul scheletului postcranian s-au găsit cîte o porțiune din diafizele femurului, humerusului, cubitusului (stîng), radiusului și fragmente mici din vertebrele cervicale, dorsale, lombare, sacrum, apoi din oasele coxale, tarsiene (calcaneu și astragal), coaste.

Scheletul a aparținut unui individ de 17—18 ani (juvenis), probabil de sex feminin.

Mormîntul 6. Resturile incomplete ale scheletului din acest mormînt se prezintă puternic afectate de apa din sol. Din segmentul cefalic ne-au parvenit doar două mici fragmente din oasele parietale, un fragment din temporalul stîng, un fragment din ramul orizontal stîng al mandibulei și mulți dinți izolați (de lapte și definitivi). Restul scheletului este reprezentat prin porțiuni din diafizele și epifizele unor oase lungi : femur (2), tibie (3), cubitus (1), radius (2), ca și prin resturi de coxale, coaste, vertebre, oase tarsiene (astragal și calcaneu).

Stadiul în care este surprinsă eruperea dentiției permanente ne arată că vîrsta sigură a individului înhumat era de 8—9 ani (infans II), iar gravitatea oaselor lungi ar pleda pentru sexul feminin — această din urmă determinare trebuind a fi luată sub o mare rezervă.

Dentiția este reprezentată de două categorii de dinți : cea de lapte (nepermanentă), cu trei molari 2, un molar 1, doi canini, precum și cea definitivă, cu toți incisivii, caninii, trei premolari superiori și doi inferiori, patru molari și doi muguri ai molarilor 3. Nu se observă la nici unul dintre dinți urme ale unor carii.

Concluzii. Materialul extrem de rău conservat și incomplet al celor 4 schelete ne împiedică să facem aprecieri de ordin biometric sau morfologic, la aceasta adăugîndu-se și vîrsta foarte tînără a indivizilor înhumați. Surprinde faptul că toți subiecții aparțin vîrstei a doua a copilăriei și adolescenței.

LES TOMBEAUX D'INHUMATION, TYPE COSTIȘA, DÉCOUVERTS À PRAJENI (DÉP. DE BOTOȘANI)

RÉSUMÉ

C'est en 1986 que l'on a découvert à l'endroit appelé *Lutărie*, situé au bord de la terrasse gauche de la rivière Miletin, les restes de six squelettes humains qui ont appartenu à une nécropole détruite tant par l'extraction de l'argile que par les travaux agricoles. Deux squelettes (no. 4 et 5) étaient entièrement détruits, mais on a pu constater sur les quatre autres (mal conservés) une position recroquevillée : trois sur le côté droit (no. 1—3)

et un autre (no. 6) sur le côté gauche. On a découvert les tombeaux 1—5 à très petite profondeur (à 25—30 cm seulement), ce qui explique leur forte dégradation. Le fossé no. 6 se trouve actuellement à 0,85 m de profondeur, mais il n'avait été à l'origine qu'à 0,25 m seulement de la surface du sol. À 25 cm environ, devant des pieds des squelette 1 et 2, on a découvert une petite tasse à deux anses. Les caractéristiques de la céramique tant comme la décoration spécifique du vase du tombeau no. 1 nous obligent à attribuer ces tombeaux à la civilisation Costişa, de la période du Bronze moyen. On a trouvé aussi dans le tombeau no. 6, près des pieds, un fragment de céramique qui, d'après les caractéristiques de la pâte, peut être lui aussi attribué à la même civilisation; devant les mains du même squelette on a trouvé un os long d'animal provenant d'une offrande de viande.

La nécropole plane d'inhumation de Prăjeni (la première de ce type dans la zone de la civilisation Costişa) trouve son analogie dans le rite funéraire du groupe Komarow, apparenté de près au groupe Costişa de Moldavie.

A cause de l'intense dégradation des squelettes, l'analyse anthropologique n'a réussi à déterminer, surtout à partir de la dentition, dans le cas des tombeaux 1 et 2, qu'il s'agissait d'enfants entre 11 et 12 ans, de 8 à 9 ans dans le tombeau 6 et d'un adolescent de 17—18 ans dans le tombeau 3. On présume aussi, avec une grande probabilité, que le squelette 1 aurait pu appartenir à un individu de sexe masculin, tandis que les autres (2, 3 et 6) à des personnes de sexe féminin.

EXPLICATION DES FIGURES :

Fig. 1. Plan des tombeaux 1—5.

Fig. 2. Plan du tombeau 6.

Fig. 3. Vue des squelettes découverts dans les tombeaux 2 et 6.

Fig. 4. Vases des tombeaux 1 et 2.

Fig. 5. Vases des tombeaux 1 et 2.